

## 9

# DEN MORALSKE ELITE OG VELFÆRDEN

Af

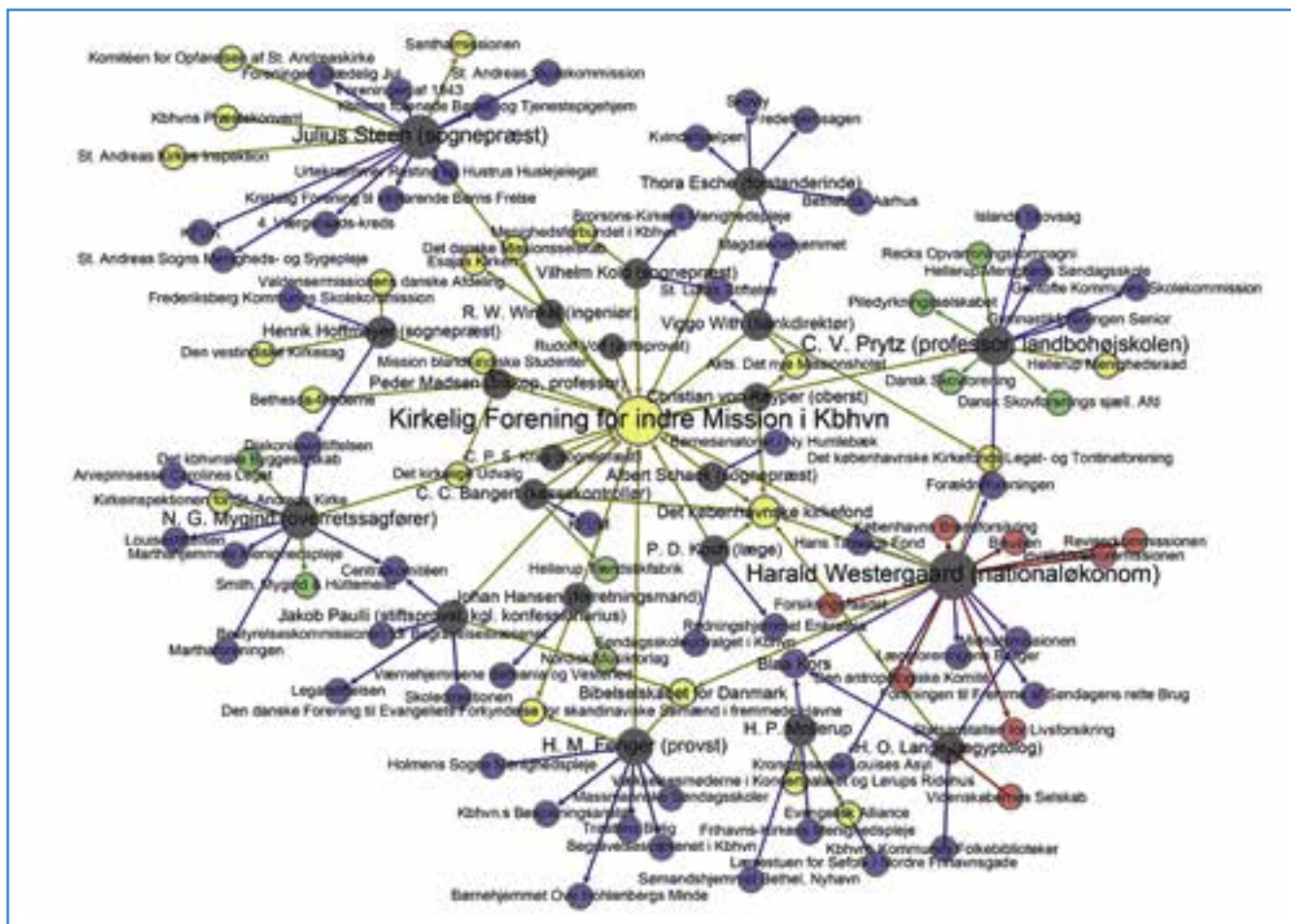
**ANDERS SEVELSTED**

ADJUNKT, PH.D.

INSTITUT FOR LEDELSE,  
POLITIK OG FILOSOFI,  
COPENHAGEN BUSINESS  
SCHOOL

MODTAGET ET CARLSBERG  
FOUNDATION POSTDOCTORAL  
FELLOWSHIP IN DENMARK  
TIL PROJEKTET *THE MORAL  
ELITES. WHO SHAPED THE  
DANISH WELFARE STATE  
(1890-1933)?*

En moralsk elite har ved at omsætte viden og moralske forestillinger i praksis formet velfærdsinstitutionerne i det danske samfund. Det er hovedtesen i Anders Sevelsteds forskningsprojekt 'The moral elites. Who shaped the Danish welfare state (1890-1933)?', der anvender metoder til analyse af sociale netværk ved hjælp af data fra Kraks Blå Bog. Disse data viser de centrale personer i den moralske elite og danner udgangspunkt for en nærmere analyse af moralske elitegrupperes placering, integration og roller - og afdækker for eksempel forholdet mellem tro, videnskab og samfundsengagement.



Figur 1  
Netværket omkring Indre mission i København (1910-11). Religiøse organisationer er markeret med gult, filantropiske og 'civile' med blåt, videnskabelige med rødt, og primært profitorienterede forehænder med grønt. Medtaget er kun personernes tillidshverv, overvejende bestyrelsesposter, men ikke 'levebrøds'-ansættelser.

“  
**Den moralske elite kan defineres som den gruppe mennesker der i et samfund har større adgang til viden end andre, og som omsætter denne viden i samfundsmæssige tiltag**  
”

I 1885 udgav den internationalt anerkendte statistiker og nationaløkonom Harald Ludvig Westergaard sit såkaldte bekendelsesskrift "Fra Forargelse til Tro". Heri berettede han om sin egen omvendelse fra videnskabsmand 'forarget' over kristendommens irrationalitet og en Gud der tillader lidelse i verden, til (stadig) videnskabsmand der overkommer forargelsen og erkender at videnskaben kun kan afdække "(...) smaa Brudstykker af en uendelig lang Kjæde" (Westergaard 1885, 17): "En videnskabsmand behøver (altsaa ingenlunde at skamme sig, fordi han troer; han indrømmer jo blot, naar han troer, at der er Ting, som han ikke fatter, i den store Verdenshusholdning; og i Tillid til, at Striden nok vil udjævne sig, holder han fast ved det, som for ham er det ene Fornødne (...)" (Ibid., 18).

Bekendelsesskriftet er interessant ikke blot som enkeltstående kulturhistorisk vidnesbyrd, men også som indblik i en central del af en moralsk elite der fra slutningen af 1800-tallet var med til at forme dele af det der senere skulle komme til at gå under betegnelsen 'velfærdsstat'. Læser man nemlig Harald Westergaards opslag i "Kraks Blaa Bog" fra 1910 (første årgang), ser man hvordan hans videnskabelige og religiøse engagement omsattes i et praktisk

socialt engagement. Han integrerede med andre ord forskellige typer 'viden' for at kunne udforme en række sociale initiativer og institutioner der senere skulle indgå i velfærdsstaten, og var dermed en central del af det jeg i dette projekt kalder den 'moraliske elite'.

Den moralske elite kan defineres som den gruppe mennesker der i et samfund har større adgang til viden end andre, og som omsætter denne viden i samfundsmæssige tiltag. Mens 'magteliten' er kendetegnet ved at have adgang til 'rå' magtressourcer i form af penge, politisk indflydelse og militær magt, er den moralske elite kendetegnet ved at besidde ressourcer der kan bruges til at artikulere ideer og dermed udforme samfundsinstitutioner. Teologi, natur- og samfundsvidenskab og politiske ideologier er eksempler på sådanne vidensressourcer der historisk har dannet baggrund for forskellige moralske elitors indflydelse på samfundet. Tesen i mit pågående forskningsprojekt er at en sådan elite har sat større præg på udformningen af dansk velfærd end hidtil antaget.

Forskere i den danske velfærdsstats historie har hidtil peget på en lang række centrale aktører og strukturelle forudsætninger i udviklingen af vel-



Thora Vilhelmine Esche (1850-1920). Moralsk 'virtuos' der viede sit liv til at realisere et kristent ideal i arbejdet med forebyggelse og rehabilitering af prostituerede. Foto: Mary Steen/denstoredanske.dk

Harald Ludvig Westergaard (1853-1936). Moralsk 'profet' der brugte sin statistiske, økonomiske og kristne 'viden' til at forme en række sociale institutioner. Foto: Elfelt

færdsstaten: Politiske partier (særligt Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre), klasser (parallelt med de politiske partier: arbejderklassen og husmændene), de kirkelige filantropiske initiativer fra slutningen af 1800-tallet, de socialdemokratiske kontrollerede kommuner i starten af 1900-tallet, den danske stats vidtforenede administrative apparat, Lutheranismens statsvenlighed, videnskabeliggørelsen af socialpolitikken fra 1930'erne – og flere kunne nævnes. Mens alle disse tilgange har peget på vigtige aspekter af den danske velfærdsmodells opståen, så kan analysen af den moralske elite danne et mere overordnet billede af de grupper der har formuleret ideerne og institutionerne bag velfæerden: Hvilke grupper og individer har øvet størst indflydelse? På hvilken måde? Og hvor adskilt eller integreret har forskellige dele af den moralske elite været? Et nyt billede af velfærdsstatens udvikling toner dermed frem.

### Stort filantropisk og civilsamfundsmæssigt engagement

Metodisk benytter studiet sig af nye redskaber til Social Netværksanalyse (SNA), der gør det muligt at analysere forskellige karakteristika ved et givent socialt netværk, fx hvilke individer og grupper der står mest centralt, hvilke klynger der danner sig i netværket, og om der er personer der udfylder 'strukturelle huller' mellem forskellige klynger. Videre kan man se om der er en systematik i hvilke roller forskellige typer af aktører udfylder; om der fx er en skævhed i hvilke organisationer hhv. kvinder og mænd optages i, eller om der sker et skift i hvilke professioner der dominerer bestemte dele af netværket.

Kraks Blå Bog er en eminent indgang til analysen af den moralske elites netværk og udviklingen i samme. Her har forlaget fra 1910 og frem til i dag inviteret personer der er vurderet at have gjort sig fortjent til det, til selv at rapportere deres samfundsmæssige bedrifter. Bogen giver altså indblik i hvad man kan kalde det borgerlige samfunds elite, og de optagne personers angivelse af medlemskaber, poster, æresbevisninger etc. giver et billede af deres position i netværket. Den *moralske* elite kan så afgøres ved kriterier såsom medlemskab af ekspertkommissioner, filantropiske foreninger eller offentlige tillidshverv.

Figur 1 illustrerer en lille del af den moralske elite anno 1910-11, nemlig netværket omkring Indremission i København (IMK), som fra slutningen af 1800-tallet blev et omdrejningspunkt for religiøs filantropi, og hvor Harald Westergaard spillede en central rolle. Af IMK's bestyrelsesmedlemmer der blev optaget i Blå Bog, ser vi at der naturligt nok er

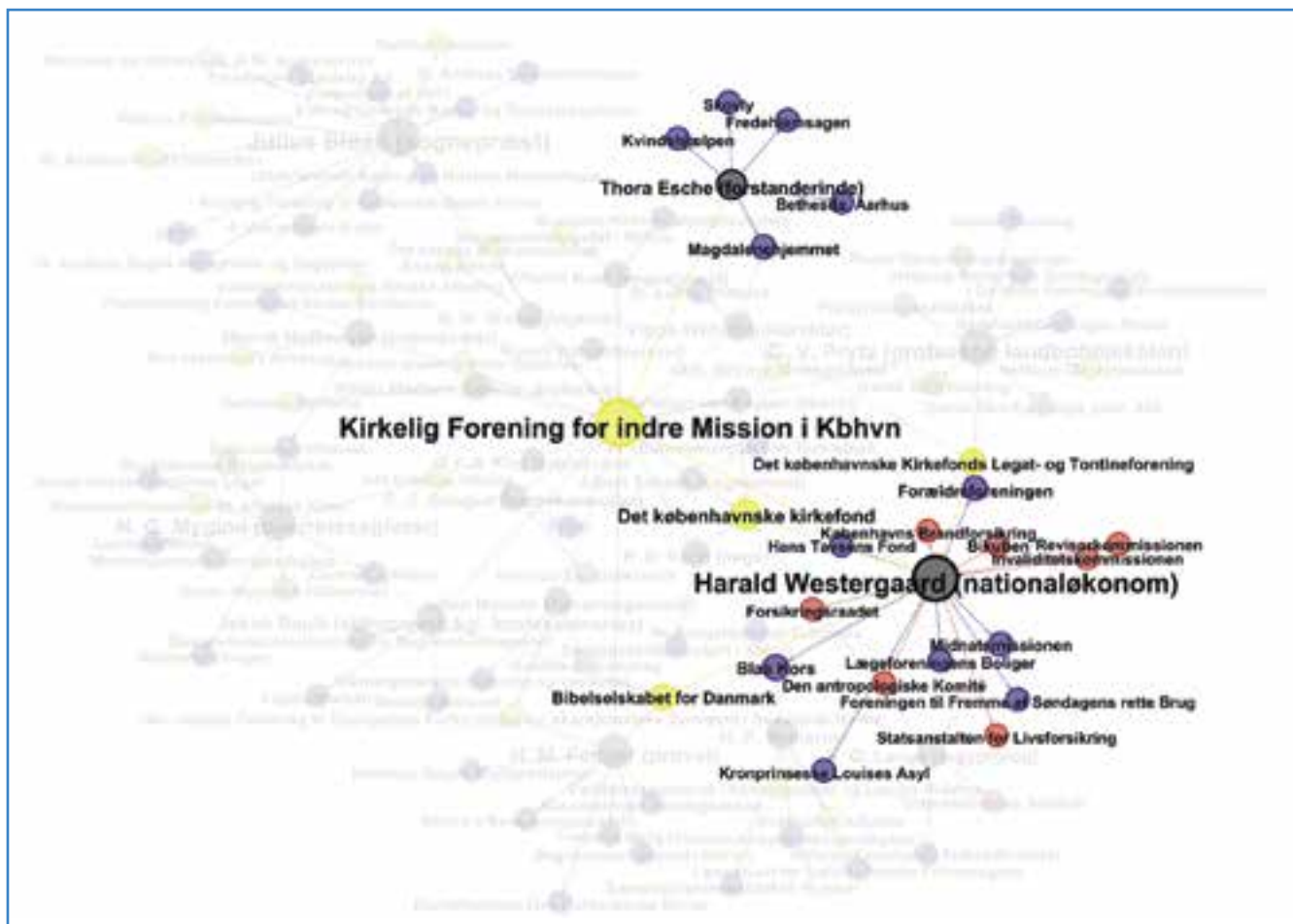
en overvægt af teologer (9), men også handelsmænd, ingeniører, sagførere, læger, kontorchefer, bankdirektører samt professorer fra naturvidenskab og samfundsvidenskab er repræsenterede. Thora Esche besad ikke en bestyrelsespost i IMK, men er medtaget i kraft af sin tilknytning til miljøet og sine filantropiske meritter.

Flere personer i netværket er forbundet på kryds og tværs: Åbenlyst gennem andre vækkelsesreligiøse foretagender som Det nye Missionshotel, Det københavnske Kirkefond og Bibelselskabet, men de mange blå prikker afslører også et stort fælles filantropisk og civilsamfundsmæssigt engagement. Bortset fra enkelte 'karriere'-præster er personerne i netværket engageret i mange forskellige velgørende organisationer, og de er ligeledes forbundne gennem disse organisationer. Et relativt lille religiøst miljø har altså haft stor indflydelse på hvordan private 'velfærds'-organisationer skulle opbygges, udformes og administreres. Pleje af tuberkulose og forældreløse eller 'omsorgssvigtede' børn, begravningsvæsenet, fattighjælp gennem menighedsplejerne og Centralkomiteen, selvhjælp for og behandling af alkoholikere, rehabilitering af prostituerede, sygepleje, sport og fritidsaktiviteter for unge mænd og kvinder etc. – disse velfærdsinitiativer, hvoraf meget enten ville blive overtaget eller subsidieret af velfærdsstaten efterhånden som den voksede frem, har kredsen omkring IMK sat deres tydelige præg på.

### Moralske 'profeter' eller moralske 'virtuoser'

Netværksanalysen kan danne udgangspunkt for en nærmere analyse af rollefordelingen inden for netværket. Harald Westergaard og Thora Esche danner en bemærkelsesværdig, men tidstypisk, kontrast inden for netværket. Mens Harald Westergaards Blå Bog er fyldt med bestyrelsesposter i diverse foreninger, så er Thora Esche optaget på baggrund af sine meritter som 'forstanderinde' på hjem for prostituerede (eller 'faldne') kvinder. Med inspiration fra den tyske sociolog Max Weber kunne man kalde dette en opdeling mellem moralske 'profeter' og 'virtuoser'; mellem dem der former fremtiden ved at skabe centrale samfundsinstitutioner, og dem der former deres liv efter et etisk ideal. Thora Esche hører her til den sidste kategori idet hun viede sit liv til at hjælpe prostituerede, mens Harald Westergaard i retrospekt fremstår 'profetisk' eller fremsynet, idet han med inspiration fra udlandet var med til at starte og bestyre en række 'velfærds'-initiativer. Mest kendt nok Det Blå Kors, som driver størstedelen af alkoholbehandlingen i Danmark i dag.

Figur 1 illustrerer desuden hvordan medlemmer af den moralske elite er knyttet til 'magteliten' og



Figur 2  
Esche og Westergaards  
forbindelser fremhævet.

andre dele af den moralske elite. 'Magteliten' er repræsenteret fx gennem jernstøberiet og maskinfabrikken Smith, Mygind & Hüttemeier og Hellerup Tændstikfabrik. Men en anden central del af den moralske elite, nemlig videnskaben, er ligeledes repræsenteret - ved Harald Westergaard. Han var i kraft af sin statistiske og nationaløkonomiske ekspertviden repræsenteret i en række komiteer, kommissioner og privat og offentligt forsikringsvæsen, ligesom han var medlem af Den Antropologiske Komite. Her udfylder Westergaard et 'strukturelt hul' mellem to i øvrigt relativt adskilte dele af den moralske elite, nemlig den religiøse og den videnskabelige. Den Antropologiske Komite (dannet 1904) skulle gennem 1920'erne og 1930'erne få stor indflydelse på behandlingen og steriliseringen af særligt 'åndssvage' og prostituerede. På samme måde bidrog Westergaard med statistiske modeller til det forsikringsvæsen der siden er blevet en del af den danske såkaldte flexicurity model. Professoren tog også sit religiøst informerede sociale engagement med sig over i sine praktisk-videnskabelige hverv, ligesom han introducerede videnskabelige tilgange til det social-filantropiske arbejde - som når han ville føre statistik over dødeligheden blandt alkoho-

likere vha. Blå Kors' registre. Netværksanalyse kan på denne måde vise hvor adskilte eller sammenvævede forskellige dele af den religiøse, videnskabelige og politiske moralske elite har været.

Forskningsprojektet bidrager teoretisk og metodisk til at kaste nyt lys på den moralske elite og dens andel i udviklingen af den danske velfærdsstat ved at vise hvem der historisk har dannet kernen i den moralske elite, hvordan den er sammensat og forbundet, samt hvilken historisk effekt den har haft.

#### Litteratur

- Ellersgaard, Christoph, Anton Grau Larsen, og Markus Bernsen. 2015. *Magteliten: Hvordan 423 Danskere Styrer Landet*. København: Politikens Forlag. • Esche, Thora. 1920. *Erindringer Fra Mit Liv Og Min Gerning*. København: Frimodt. • Schädler Andersen, Lars. 2012. *Balancekunstneren: Harald Westergaard, Kirkesagn Og Det Sociale Spørgsmål 1878-1907*. Odense: Syddansk Universitetsforlag. • Weber, Max. 1976 [1921]. *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehenden Soziologie*. Johannes Winckelmann (red.). Tübingen: Mohr-Siebeck. • Westergaard, Harald. 1885. *Fra Forargelse Til Tro: Et Lægmands-Vidnesbyrd*. København: Indre Missions Boghandel. • Arkivmateriale fra Blå Kors' arkiver.

“  
**Forskningsprojektet bidrager teoretisk og metodisk til at kaste nyt lys på den moralske elite og dens andel i udviklingen af den danske velfærdsstat ved at vise hvem der historisk har dannet kernen i den moralske elite, hvordan den er sammensat og forbundet, samt hvilken historisk effekt den har haft**  
”